

Posudek oponenta disertační práce Pavla Vrtílky

„*Ars inveniendi* als philosophische Methode. Ehrenfried Walther von Tschirnhaus (1651—1708) und seine angewandte Erkenntnistheorie

předkládané v roce 2023 na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK.

I. Stručná charakteristika práce

Práce podává přehled teorie poznání E. W. von Tschirnhausa zaměřený k ústřednímu bodu jeho myšlení, umění objevitelskému neboli *ars inveniendi*, jak je představeno zejména v Tschirnhausově hlavním a nejznámějším díle *Medicina mentis*. Jejím cílem je zasadit Tschirnhausovo vlastní pojetí *ars inveniendi* do dobových i dějinných souvislostí, jež od soudobých karteziánských vlivů sahají až k Aristotelovým *Topikám*. Výklad je tudíž veden od stručného nástinu těchto souvislostí, přes přiblížení etických předpokladů a důsledků Tschirnhausovy teorie poznání až k rozboru hlavních principů a základních součástí teorie samé. Předchází mu krátký úvod věnovaný kořenům *ars inveniendi*, který je doplněn o poměrně obsáhlou Tschirnhausovou „intelektuální biografii“. Uzavírá jej vlastní shrnutí spolu s diskusí současné sekundární literatury.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce představuje hodnotný vědecký počín přibližující osobnost, život a filosofické dílo vlivného vědce a myslitele konce 17. století E. W. von Tschirnhausa. Založena je na důkladné analýze relevantních míst primárních textů, zejména prvního a druhého vydání *Medicina mentis*, které obohacuje o souvislosti čerpané z dalších Tschirnhausových textů, jakož i z obsáhlého souboru použité sekundární literatury. Nachází se někde na rozhraní mezi systematickým a historickým výkladem se všemi výhodami a nevýhodami s tím spojenými. Mnohé je sice jen zmíněno a naznačeno, zároveň se však vyznačuje jistou přehledností, díky níž práce může sloužit za úvod do myšlení a díla tohoto dnes nepříliš vyhledávaného myslitele.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Práce je co do jádra výkladu zmíněného v bodě I. ústrojně rozčleněna a odvíjí se v logické souvislosti s cílem, jímž je analýza Tschirnhausovy epistemologie a logiky. Otazníky vzbuzují úvod, následná životopisná skica a do jisté míry i závěr. Úvod místo obecného rozboru pojmu filosofické metody (potažmo vymezení dobového pojmu filosofie vůbec) předestírá ve stručnosti stejná témata, která budou dále zmíněna v kap. 3. Namísto pochopení východiska odtud plyne poněkud rušivé opakování. Duchovní podmínky dané zejména Descartovou filosofií, které umožnily, aby se, stručně řečeno, metoda mohla stát filosofií vůbec (přiblížit to v případě Tschirnhausa je jedním z hlavních cílů práce), tak čtenář musí objevovat neuspořádaně, případně v náznacích dalšího průběhu textu. První záchytný bod přichází teprve v podobě výtečně zvolené citace Y. Belavala (s. 15).

Důraz na životopisné detaily (například poměry mezi Tschirnhausem a Böttgerem) a podíl, který životopis v práci zaujímá, bych chápal a uvítal, kdyby práce byla psána v češtině. Zde by byl přínosný, neboť nic dalšího na podobné úrovni není. V němčině se ovšem už vzhledem k pracím, ze kterých kapitola přímo čerpá, jeví – až na životní okolnosti úzce spojené s předmětem práce – nadbytečným, či přinejmenším neúměrným. Uvolněné místo by bylo možné úspěšně věnovat například bohatým

dobovým diskusím o *mathesis universalis* (anebo představení Tschirnhausových matematických modelů a jejich srovnání s Descartovou algebrou), které jsou pro otázku *ars inveniendi* zásadnější.

Závěrečná část se do značné míry omezuje na rekapitulaci obsahu jednotlivých kapitol a diskusi učeného komentáře, ne však tolik na vyvození hlubších závěrů stran významu Tschirnhausova objevitelského umění a na celkové završení pojednání. Shrnutí a posouzení výsledků práce některých současných badatelů z hlediska výsledků vlastních je jistě užitečné, ale lze se s ním vypořádat jinak, např. v poznámkách pod čarou. V tomto tvaru po mém soudu narušuje jednotu práce.

Výše uvedené jsou ovšem spíše problémy koncepčního rámce a návrhy na možná vylepšení pro další život textu.

2. Práce je úhledná, citace jsou od ostatního textu přehledně odděleny kurzívou. V několika případech vystupuje bibliografický údaj přímo v hlavním textu (včetně ISBN), což patrně slouží k zvýraznění významu citované práce. Text, pokud jsem si mohl povšimnout, neobsahuje překlepy a formální nesrovnalosti. A nakolik mohu posoudit, dobrá je i úroveň němčiny: text je uměřený, přirozeně plyne a snadno se čte.

3. Jak již bylo naznačeno v bodě II., práce se sekundární literaturou plně obtočí. Její rozsah je solidní, nároky na poctivou badatelskou práci splňuje i co do jazykového záběru. Totéž platí i pro primární zdroje Tschirnhausova díla. U pramenné literatury týkající se dějin pojmu *ars inveniendi* by pochopitelně bylo možné jít více do hloubky, Tschirnhausova návaznost na vzdálenější předchůdce je spíše jen nastíněna, což lze brát jako důsledek nutně omezeného rozsahu práce. Nepochybně je třeba uvítat, že uvedené zdroje jsou podpořeny rovněž odkazem k soupisu děl Tschirnhausovy knihovny.

4. Disertační práce představuje originální přínos tím, že na příkladu pozapomenuté, a přece významné postavy klasické vědy nabízí nový interpretační rámec pro pochopení *ars inveniendi* jako filosofické metody vyrůstající z etických a duchovních kořenů lidského údělu.

IV. Dotazy k obhajobě

Jak se promítla Descartova filosofie vůbec do možnosti nastolit výchozí hypotézu o spřízněnosti tradičního humanistického pojmu *ars inveniendi* a Tschirnhausova vlastního algebraického pojetí? Na jaké úrovni je lze srovnat?

Jaký dopad měly nově objevené infinitesimální postupy na Tschirnhausovu metodu ve srovnání s metodou Descartovou?

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako „prospěl“. Práce má potenciál obohatit filosofickou rozpravu o epistemologii a logice z historické perspektivy.

V Praze, 16. listopadu 2023

Jan Makovský